

Lucrecia Borja

Victor Hugo

Introducció i versió / Jesús Cortés

TEATRE
bromera

PRIMERA PART

(Una terrassa del palau Barbarigo, a Venècia. És una festa nocturna. Persones amb màscares travessen durant uns instants l'escenari. Als dos costats de la terrassa, el palau, il·luminat d'una manera esplèndida, i en el qual se sent música de xaranga. La terrassa, coberta d'ombra i de gespa. Al fons, a la part de baix de la terrassa, se suposa que discorre el canal de la Zuecca, pel qual, de tant en tant, entre tenebres i mitges clarors s'hi veuen passar góndoles carregades de músics i de gent amb màscares. Cadascuna d'aquestes góndoles travessa el fons de l'escenari tocant una música diferent, de vegades alegre, de vegades llòbrega, que se sent de manera gradual en la llunyania.)

ESCENA I

(Joves cavallers magníficament vestits, amb màscares a les mans, parlen a la terrassa. GUBETTA, GENNARO, vestit de capità; el SENYOR APOSTOLO GAZELLA, MAFFIO ORSINI, ASCANIO PETRUCCI, OLOFERNO VITELLOZZO, JEPPO LIVERETTO.)

OLOFERNO. Vivim una època en què la gent du a terme tants actes horribles que ja ni se'n parla, d'això; però, sens dubte, no s'havia conegut mai un esdeveniment més sinistre i misteriós.

ASCANIO. Un succés misteriós comés per homes misteriosos.

JEPPO. Jo conec els fets, monsenyors. En tinc coneixement gràcies al meu cosí eminentíssim, el cardenal Carriale, que va estar més ben informat que ningú... Coneixeu el cardenal Carriale, el que tingué aquella forta discussió amb el cardenal Riario a propòsit de la guerra contra Carles VIII de França?

GENNARO. (*Badallant.*) Oh, ja va Jeppo a contar-nos una de les seues històries... Jo no tinc ganes d'escoltar-lo. Ja estic massa cansat sense això.

MAFFIO. No vols saber res mai d'aquests assumptes, Gennaro, cosa que és fàcil d'entendre. Tu ets un valent capità, però per casualitat. No saps d'on ve el teu nom. No coneixes ni ton pare, ni ta mare. Ningú no dubta que no sigues gentilhome per com dus l'espasa, però tot el que es coneix de la teua noblesa és que lluites com un lleó. Som companys d'armes, i de tot cor et dic que aquestes paraules no pretenen ofendre't. Tu m'has salvat la vida a Rímini, i jo t'he salvat la vida al pont de Vicenza. Ens hem jurat ajudar-nos tant en el perill com en l'amor, de venjar-nos l'un a l'altre quan siga necessari, de no tenir per enemics més que jo els teus i tu els meus. Un astròleg ens va predir que tots dos morirem de la mateixa mort i el mateix dia, i nos-

altres li vam donar deu sequins d'or per la predicció. No som amics, som com germans. Però, bé, tu tens la sort d'anomenar-te simplement Gennaro, de no tenir ningú, de no arrossegar amb tu cap d'aquestes fatalitats, sovint heretades, que van lligades als noms cèlebres. Tu ets feliç, així! Què et pot importar què passa o què deixa de passar, sempre que queden homes per a la guerra i dones per al plaer? Què t'han fet les famílies i els pobles, a tu, fill de la pàtria, que no tens ni poble ni família? En el nostre cas, Gennaro, és diferent. Nosaltres ens hem d'interessar pels desastres del nostre temps. Els nostres pares i les nostres mares han sigut tocats per aquestes tragèdies, i quasi totes les nostres famílies encara sagnen... Diques què en saps, Jeppo.

GENNARO. (*Es gita en una butaca, com algú que va a dormir.*) Desperteu-me quan Jeppo haja acabat.

JEPPO. Vegem... Fou el mil quatre-cents noranta...

GUBETTA. (*En un costat de l'escenari.*) Noranta-set.

JEPPO. Això mateix. Noranta-set. Una nit d'un dimecres a un dijous...

GUBETTA. No. D'un dimarts a un dimecres.

JEPPO. Teniu raó... Aquella nit, doncs, un barquer del Tíber que s'havia gitat a la barca a la mateixa vora del riu per vigilar la seua mercaderia, va ser testimoni d'un fet espantós. Es trobava un poc més avall de l'església de San Girolamo. Podrien ser les cinc de la matinada. En la foscor, pel camí que passa per l'esquerra de l'església, el barquer va veure dos homes que anaven a peu, ara cap ací, ara cap allà, com inquiets.

Després en van aparèixer dos més, i finalment tres més. En total, set. Tan sols un anava a cavall. La nit era bastant fosca. En totes les cases que miraven al Tíber, no es veia més que una sola finestra il·luminada. Els set homes s'acostaren a la vora de l'aigua. El que cavalcava va girar la gropa del cavall cap a la vora del Tíber, i aleshores el barquer va veure clarament, sobre la gropa, unes cames que penjaven per un costat i un cap i uns braços que penjaven per l'altre... Un cadàver. Mentre els seus companys vigilaven les cantonades dels carrers, dos dels desconeguts que anaven a peu agafaren el cos mort, el balancejaren dues o tres vegades amb força, i el llançaren enmig del Tíber. Quan el cadàver va caure a l'aigua, el que anava a cavall va fer una pregunta, a la qual els altres dos contestaren: «Sí, monsenyor». Aleshores, el genet es va girar cap al Tíber i va veure una cosa negra que flotava a l'aigua. Preguntà què era això. Li contestaren: «Monsenyor, és la capa de monsenyor, al cel siga». I algú del grup va llançar unes pedres a la capa fins que la va enfonsar. Després se n'anaren tots junts, i agafaren el camí que du a San Giacomo. Això és el que va veure el barquer.

MAFFIO. Una història ben llòbrega. Era algú important, l'home que llançaren així a l'aigua? El cavall em fa mala espina; l'assassí, a la sella, i el mort, a la gropa.

GUBETTA. Sobre el cavall hi havia dos germans.

JEPPO. Vós ho heu dit, senyor de Belverana. El cadàver era el de Joan de Borja; el genet era Cèsar Borja.

MAFFIO. Família de dimonis, aquests Borja! I, digues, Jeppo, per què un germà va matar l'altre?

JEPPU. Això no us ho puc dir. El motiu de la mort és tan abominable, que tan sols esmentar-lo deu ser pecat mortal.

GUBETTA. Jo us ho diré. Cèsar, cardenal de València, va matar Joan, duc de Gandia, perquè tots dos s'estimaven la mateixa dona.

MAFFIO. I qui era aquesta dona?

GUBETTA. *(Sempre al fons de l'escenari.)* La seua germana.

JEPPU. Prou, senyor de Belverana. No pronuncieu davant de nosaltres el nom d'aquesta dona monstruosa. No hi ha una sola de les nostres famílies en què ella no haja deixat una profunda cicatriu.

MAFFIO. No hi havia també un xiquet en tot aquest assumpte?

JEPPU. Això diuen, un xiquet, del qual tan sols puc dir el nom del pare, que era Joan de Borja.

MAFFIO. Ara devia ser tot un home, aquest xiquet.

OLOFERNO. El cas és que va desaparèixer.

JEPPU. Si va ser Cèsar Borja qui aconseguí llevar-li'l, a la mare, o si va ser aquesta qui li l'ocultà, a Cèsar Borja, és una cosa que no sap ningú.

SENYOR APOSTOLO. Si va ser la mare qui amagà el seu fill, va fer bé. Com sabeu, després de ser nomenat duc del Valentínés, Cèsar Borja, cardenal de València, va fer que mataren, sense comptar el seu germà Joan, els seus dos nebots, els fills de Jofré de Borja, príncep de Squillace, i el seu cosí, el cardenal Francesc de Borja.

Pel que es veu, aquest Cèsar té la violenta afició de matar els seus parents.

JEPPO. És clar, deu voler ser l'únic Borja, i gaudir de tots els béns del papa.

ASCANIO. La germana que no volem anomenar, Jeppo, no va fer, per la mateixa època, una cavalcada en secret al monestir de San Sisto per tancar-s'hi, sense que se'n sabera el motiu?

JEPPO. Crec que sí. Fou per separar-se de l'il·lustre senyor Giovanni Sforza, el seu segon marit.

MAFFIO. I com s'anomenava el barquer que ho va veure tot?

JEPPO. No ho sé.

GUBETTA. S'anomenava Giorgio Schiavino, i transportava fusta pel Tíber fins a Ripetta.

MAFFIO. (*En veu baixa a ASCANIO.*) Ací tenim un espanyol que sap més dels nostres assumptes que nosaltres, els romans.

ASCANIO. (*En veu baixa.*) Igual com tu, no em fie un pèl d'aquest senyor de Belverana. Però no en parlem ara, d'això. Podria ser perillós.

JEPPO. Ai, senyors, senyors!, en quins temps vivim? I coneixeu cap ésser humà que estiga segur de viure uns dies més en aquesta pobra Itàlia, amb les guerres, la pesta i els Borja?

SENYOR APOSTOLO. Parlant de tot un poc, monsenyors, crec que tots nosaltres formem part de l'ambaixada que la República de Venècia va a enviar al duc de Ferrara, per felicitar-lo després d'haver reprès Rímini als Malatesta. Quan eixirem cap a Ferrara?

OLOFERNO. Amb tota seguretat, despús-demà. Sabeu que els dos ambaixadors ja han sigut nomenats? Són el senador Tiopolo i el general de galeres Grimani.

SENYOR APOSTOLO. El capità Gennaro vindrà amb nosaltres?

MAFFIO. Naturalment! Gennaro i jo no ens separem mai.

ASCANIO. Els he de dir una cosa molt important, senyors; s'estan bevent el vi d'Espanya sense nosaltres.

MAFFIO. Tornem al palau... Ei, Gennaro! (*A JEPPU.*)
Realment s'ha adormit mentre contàveu la vostra història, Jeppo.

JEPPU. Doncs, que dorma.

(Ixen tots, excepte GUBETTA.)

ESCENA II

(GUBETTA, després la SENYORA LUCRÈCIA, GENNARO, adormit.)

GUBETTA. (*Sol.*) Sí, jo en sé molt més, que ells, dels seus assumptes; això s'estaven dient en veu baixa. Jo en sé molt més que ells, però la senyora Lucrècia en sap més que jo, el duc del Valentinés en sap més que la senyora Lucrècia, el diable en sap més que el duc del Valentinés, i el papa Alexandre VI en sap més que el diable. (*Mirant GENNARO.*) Com dorm, aquesta joventut!

(Entra la SENYORA LUCRÈCIA amb una màscara al rostre. Veu GENNARO adormit, i va a contemplar-lo amb una espècie d'embadaliment i respecte.)

SENYORA LUCRÈCIA. *(A part.)* Dorm... Sens dubte, aquesta festa el deu haver fatigat... Com n'és, de bell!
(Girant-se.) Gubetta!

GUBETTA. No parreu tan alt, senyora... Ací no sóc Gubetta, sinó el comte de Belverana, gentilhome castellà; i vós sou la duquessa de Pontequadrato, dama napolitana, i hem de fer com que no ens coneixem. No eren aquestes les ordres de vostra altesa? Recordeu que no sou al vostre palau, sou a Venècia.

SENYORA LUCRÈCIA. És veritat, Gubetta. Però en aquesta terrassa no hi ha ningú més que aquest jove que dorm. Podem parlar un moment.

GUBETTA. Com vulga vostra altesa. Però he de donar-vos un altre consell, i és que no us lleveu la màscara. Us podrien reconèixer.

SENYORA LUCRÈCIA. I què m'importa? Si no saben qui sóc, no tinc res a témer. Si saben qui sóc, és a ells a qui els cal tenir por.

GUBETTA. Ens trobem a Venècia, senyora. Ací teniu un bon grapat d'enemics, i d'enemics solts. Sens dubte, la República de Venècia no toleraria que es gosara atemptar contra vostra altesa, però us podrien cosir a insults.

SENYORA LUCRÈCIA. Sí, tens raó! El meu nom causa horror.

GUBETTA. Ací no hi ha solament venecians. Hi ha romans, napolitans, romanyesos, llombards, italians de tot Itàlia.

SENYORA LUCRÈCIA. I tot Itàlia m'odia!, és veritat. Però cal que tot això canvie. Jo no vaig nèixer per fer el mal, ara ho sent més que mai. És l'exemple de la meua família el que m'ha dut a la perdió... Gubetta!

GUBETTA. Senyora.

SENYORA LUCRÈCIA. Ara mateix faràs que porten les ordres que et donaré al nostre govern de Spoleto.

GUBETTA. Vós direu, senyora; sempre tinc quatre mules ensellades i quatre genets a punt per a eixir.

SENYORA LUCRÈCIA. On para Galeas Accaioli?

GUBETTA. Continua a la presó, esperant que vostra altesa el faça penjar.

SENYORA LUCRÈCIA. I Guifry Buondelmonte?

GUBETTA. Al calabós. Vostra altesa encara no ha donat l'ordre d'escanyar-lo.

SENYORA LUCRÈCIA. I Manfredi de Curzola?

GUBETTA. Tampoc no ha sigut escanyat encara.

SENYORA LUCRÈCIA. I Spadacappa?

GUBETTA. Seguint les vostres ordres, no se li ha de donar el verí fins el dia de Pasqua, en l'hòstia. Això serà d'ací a sis setmanes. Ara és carnaval.

SENYORA LUCRÈCIA. I Pierre Capra?

GUBETTA. Ara mateix encara és bisbe de Pesaro i regent de la cancelleria. Però abans d'un mes no serà més que un grapat de pols, perquè el nostre sant pare, el

papa, l'ha fet arrestar per la vostra denúncia, i el tenen ben vigilat als soterranis del Vaticà.

SENYORA LUCRÈCIA. Gubetta, afanya't a escriure al sant pare que jo li demane benevolència per a Pierre Capra! Gubetta, que posen en llibertat Accaioli! I Manfredi de Curzola! I Buondelmonte! I Spadacappa!

GUBETTA. Espereu, espereu, senyora, deixeu-me respirar! Quines ordres em doneu? Oh, Déu meu!, plouen perdons!, granissa misericòrdia!, estic immergit en la clemència!, però no em deixaré arrossegar mai per aquest diluvi espantós de bones accions!

SENYORA LUCRÈCIA. Bones o dolentes, què t'importen sempre que te les pague?

GUBETTA. Ah!, és que una bona acció és més difícil de fer que una de dolenta... Mireu, el pobre Gubetta que sóc! Ara que vós us imagineu misericordiosa, en què em convertiré, jo?

SENYORA LUCRÈCIA. Escolta'm, Gubetta, ets el meu confident més antic i més fidel...

GUBETTA. En efecte, ja fa quinze anys que tinc l'honor de ser el vostre ajudant.

SENYORA LUCRÈCIA. I bé, Gubetta, digues, vell amic, vell còmplice, que no comences a sentir la necessitat de canviar de vida? Que no tens ganes de ser beneït, tant tu com jo, després que tant ens han malèit? Que no n'has tingut prou, de crims?

GUBETTA. Crec que esteu a punt de convertir-vos en l'alta més virtuosa que puga haver-hi.

SENYORA LUCRÈCIA. És que la fama que compartim, la nostra detestable fama, la fama de mort i d'enverinaments, no comença a pesar-te, Gubetta?

GUBETTA. En absolut. Quan passe pels carrers de Spoleto, de vegades sent brivalls que cantussegen al meu voltant «Hum!, aquest és Gubetta, Gubetta-verí, Gubetta-punyal, Gubetta-forca!», perquè al meu nom li han penjat un brillant plomall de malnoms. Diuen tot això, i si no ho diuen les veus, ho diuen les mirades. Però, en què em pot afectar? Estic tan acostumat a la mala reputació com un soldat del papa a ajudar en missa.

SENYORA LUCRÈCIA. Però no t'adones que tots els noms odiosos amb els quals t'aclaparen, a tu, i a mi també, poden despertar el menyspreu i l'odi d'algú que tu voldries que t'estimara? No estimes ningú en aquest món, Gubetta?

GUBETTA. M'agradaria saber a qui estimeu vós, senyora.

SENYORA LUCRÈCIA. A qui creus, tu? Et seré sincera, no et parlaré ni de mon pare, ni del meu germà, ni del meu marit, ni dels meus amants.

GUBETTA. Però és que no veig què més es pot estimar.

SENYORA LUCRÈCIA. Encara hi ha una altra cosa, Gubetta.

GUBETTA. Au, vingal!, que us heu tornat virtuosa per la gràcia de Déu?

SENYORA LUCRÈCIA. Gubetta!... Gubetta!, si hui hi haguera a Itàlia, en aquesta fatal i criminal Itàlia, un cor noble i pur, un cor ple de virtuts honestes i valentes, un cor d'àngel sota una cuirassa de soldat;

si, en l'estat d'angoixa en què la meua ànima agonitza dolorosament, no em quedara, a mi, pobra muller, odiada, menyspreada, avorrible, maleïda pels homes, condemnada pel cel, miserable omnipotent que sóc; si no em quedara més que un desig, una esperança, un remei, el de meréixer i obtenir un poc de respecte abans de morir, Gubetta, un poc de tendresa, un poc d'estima d'aquest cor tan confiat i tan pur; si no tinguera cap altre desig que sentir-lo un dia, joiós i lliure, bategar sobre el meu, aleshores, Gubetta, comprendries per què em vull afanyar a redimir el meu passat, a rentar la meua fama, a esborrar les taques que he escampat sobre mi, i a canviar per un pensament de glòria, de penitència i de virtut tot el que d'infamant i de sagnant troba Itàlia en el meu nom?

GUBETTA. Déu meu, senyora! En quina ermita heu posat hui els peus?

SENYORA LUCRÈCIA. No te'n rigues. Ja fa molt de temps que pense tot açò, encara que no t'ho havia dit. Quan un es veu arrossegat per un riu de crims, no s'atura quan vol. Els dos àngels lluiten en mi, el bo i el dolent, però crec que finalment el bo guanyarà.

GUBETTA. Aleshores, *te Deum laudamus, magnificat anima mea Dominum...* Sabeu, senyora, que no us entenc en absolut i que, des de fa un temps, em resulteu del tot incomprendible? Fa un mes, vostra altesa anuncia que se'n va cap a Spoleto, amb el permís de monsenyor Alfons d'Este, vostre marit, qui, a part d'això, té la bonhomia d'estar enamorat de vós com un colomí,

i de ser gelós com un tigre despietat. Aleshores, vostra altesa abandona Ferrara i venim en secret a Venècia, quasi sense seguici, vós amb un nom napolità fals, i jo amb un d'espanyol. Arribats a Venècia, vostra altesa se separa de mi i m'ordena que faça com que no la conec. I després us dediqueu a recórrer festes, xarangues i tertúlies, aprofitant el carnaval per a anar pertot arreu sota una màscara, amagant-vos de tots, disfressada, tot just parlant-me cada vesprada d'amagatons. I, ves per on!, tota aquesta mascarada perd tot el sentit pel sermó que m'acabeu de fer. Un sermó de vós a mi, senyora!, no és engrescador i extraordinari? Heu transformat el vostre nom, heu transformat la vostra manera de vestir, i ara transformeu la vostra ànima. Sincerament, crec que això és dur el carnaval terriblement lluny. No entenc res. Quina és la causa que mou vostra altesa a actuar així?

SENYORA LUCRÈCIA. (*Agafant-lo enèrgicament per un braç i portant-lo prop de GENNARO, que dorm.*) Veus aquest jove?

GUBETTA. Aquest jove no m'és desconegut, i sé molt bé que és d'ell darrere de qui aneu des que sou a Venècia, oculta sota una màscara.

SENYORA LUCRÈCIA. Què dius, ara!

GUBETTA. Dic que aquest és un jove que dorm en una butaca, i que s'hauria adormit dret si arriba a ser el tercer a formar part de la conversa moral i tan edificant que acabe de tenir amb vostra altesa.

SENYORA LUCRÈCIA. Que no el trobes ben bonic?